

СЕКЦІЯ ІV

**ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛЬНИХ
ПРОГРАМ НУШ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ДЛЯ 5-6-Х КЛАСІВ У 2022-2024 РОКАХ**

**КРАЄЗНАВЧИЙ МАТЕРІАЛ НА УРОЦІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ
АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
(НА ПРИКЛАДІ СЕЛА ШАБЕЛЬНИКИ ЗОЛОТОНІСЬКОГО РАЙОНУ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Ніна Загребельна
Микола Яретик

Навчальна програма з історії України передбачає вивчення у 8-9-х класах у закладах загальної середньої освіти розділу 2 «Становлення українського козацтва (XVI – перша половина XVII ст.)» та розділу 7 «Повсякденне життя та культура України в середині XIX – на початку XX ст.». При вивченні зазначеного матеріалу доцільно використати краєзнавчі матеріали про село Шабельники Золотоніського району Черкаської області, які ґрунтуються на патріотизмі, духовності, любові до своєї історії та культури. Вони є засобом активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти, своєрідним містком між минулим, нинішнім та майбутніми поколіннями.

Краєзнавчі матеріали про село Шабельники Золотоніського району Черкаської області можна використати: на уроках історії України, в позанавчальній роботі, а саме: факультативах, засіданнях історичного гуртка, конференціях, лекторіях, екскурсіях та виховних заходах. При цьому застосовуються усний метод навчання (методичні прийоми розповідь, опис, характеристика, бесіда), наочний метод (атлас, контурна карта, ілюстрації, історичні фото), текстуальний метод (архівні матеріали, мемуари, газетні статті тощо), практичний метод (краєзнавча робота: збирання

археологічних пам'яток, створення чи оформлення карти міста, району, збирання ілюстративного матеріалу (фото, замальовки), виготовлення краєзнавчих альбомів, ведення літописів, оволодіння навичками використання історичних джерел, написання історичного нарису про рідне село, проведення топонімічних досліджень рідного краю: з'ясування походження назви села, вулиць, річок, озер, долин тощо). Такі дослідження допоможуть здобувачам освіти поглибити інтерес до вивчення різних сторін історичного розвитку свого краю.

При виконанні практичних та творчих робіт з історії України у 8 класі, для локалізації історичних об'єктів у просторі, формування предметних компетентностей та створення історичних уявлень про факти минулого здобувачам освіти рекомендується позначити на карті об'єкти, які свідчать про формування козацького стану (перші міста та села – осередки козацтва, центри сотень, полків), описати повсякденне життя, традиції та побут козацтва, участь церкви і духівництва у формуванні основ новочасного українського суспільства (9 клас).

Село Шабельники Золотоніського району Черкаської області було засновано у 30-х – 40-х роках XVII століття на лівому березі Дніпра. В історичних документах, а саме на карті французького інженера Гійома Левассера де Боплана зустрічається назва «Чабельнік» [1]. Існує версія, що назва села походить від першого поселенця – Шабельника. Ймовірно хтось із його роду займався виготовленням шабель, був зброярем. Таке прізвище досить поширене у козацьких реєстрах XVII – XVIII століття (Шабельник, Шабельниченко) [5, с. 12].

Село Шабельники є сучасником Української національної революції 1648-1676 років. Очільник Національно-визвольної війни гетьман Богдан Хмельницький їхав до Переяслава через козацькі містечка та села Домантів, Шабельники, Піщане та Гельмязів. Згідно з рішенням козацької ради в Переяславі та Березневими статтями 1654 року на Лівобережну Україну, в тому числі й територію села Шабельники поширюється вплив Московії [2]. У другій половині XVII століття Шабельники були вільним козацьким селом і перебували у складі Піщанської сотні Черкаського (до 1667 року), згодом – Переяславського полку (з 1667 року).

У 70-х роках XVII століття тогочасний переяславський полковник Войца Сербин видав Івану Манівцеві, колишньому бубнівському сотнику, документ на право володіння селом. Станом на початок XVIII століття наказний переяславський полковник Степан Томара передав Шабельники військовому товаришу Олексію Степановичу. Коли останній помер, то український шляхтич Степан Танський, який одружився зі Стефановичевою, володів селом «без всякої крепости», тобто незаконно.

Станом на період перепису 1729-1731 років Шабельники знаходились під владою піщанського сотника Семена Кандиби (мова йде про посполитих – селян у власності сотника).

Козацька старшина намагалася закріпити шабелян у своїй власності, використовуючи не лише юридичні, а й економічні важелі впливу. Двори вільних посполитих оборювалися та обсівалися, а також обкопувалися глибокими канавами, щоб не було можливості виїхати або випасати худобу. У 1744 році піщанський сотник Михайло Кандиба придбав за 4 карбованці у громади села Шабельники острів Борки. У 1754 році новий піщанський сотник Сава Терлецький захопив землю та чагарники у місцевих жителів [5, с. 14].

Станом на 1781 рік у селі нараховувався 71 двір із загальною кількістю населення 233 особи. У Шабельниках на той час мешкало 2 різночинці, 2 церковники, 27 виборних козаків, 15 козаків-підпомічників, 29 посполитих і козацьких підсусідків. Як відзначено в «Описах Київського намісництва 70-80-х років XVIII століття», землі села належали «різного звання казенним людям, козакам і власнику секунд-майору Федору Іваненку» [6, с. 106, 215].

На зламі XVIII – XIX століть частина жителів села Шабельники перейшла у власність Петра Васильовича Завадовського – відомого російського дворянина українського старшинського походження, міністра народної освіти Російської імперії. Згодом, як і решта багатьох сіл Золотоніщини, Шабельники було передано у спадок його синові – Василю Завадовському, а після його смерті – його дружині Олені Михайлівні Завадовській.

Нині маємо ще два не менш цікавих для регіональних досліджень документи – клірові відомості церкви Святого Сави Освяченого села Шабельники Золотоніського повіту Полтавської губернії, датовані 1814 та 1847 роками. В них зазначається, що храм збудований у 1735 році «старанністю парафіян». Також дані документи висвітлюють біографічні відомості про духовенство церкви [3] та регламентацію тогочасних соціально-економічних відносин церкви, держави та громади села [4].

На початку XX століття центром духовності Шабельників була новозбудована Савінська церква, споруджена з дерева у 1898 році. Згідно з документом «Клировая книга по Полтавской епархии на 1902 год» [7]: «Савінська церква, дерев'яна, з прибудованою дзвіницею, холодна, побудована 1898 р. При храмі наявні: церковна бібліотека, церковно-приходська школа, будинок для квартири священика (5 кімнат, 23 куб. саж.), землі церковної – 20 десятин (82 квадратні сажени), орної – 34 десятини (801 квадратний сажень). Зарплата священика на рік становила 300 рублів, псаломщика – 100 рублів. Церква знаходиться від Консисторії в 250 верстах. Прихожан нараховується 640 чоловіків і 598 жінок.

Отже, краєзнавчий матеріал про заснування села Шабельники, його топонімічне походження, організаційну структуру та функціонування церкви Святого Сави Освяченого буде сприяти активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти на уроках історії України та в позанавчальній роботі: репродуктивно-повторювальної активності, пошуково-виконавчої та творчої активності, піднесення активності до рівня самостійності. Висока пізнавальна активність здобувачів освіти сприятиме формуванню компетентностей, розвитку їх мислення, творчих пізнавальних здібностей, мотивації навчання та поглиблення інтересу до вивчення історії рідного краю.

Література

1. Боплан Г. Л. Карта України. URL: <http://freemap.com.ua/maps /boplan/1-2.jpg> (дата звернення: 11.11.2023).
2. Голиш Г. М., Голиш Л. Г., Пономаренко М. Ф. Подорож златокраєм. Черкаси. Вертикаль, 2008. 570 с.
3. Державний архів Полтавської області. Фонд № 706. Опис № 4. Справа № 96. Клірова відомість церкви Святого Сави Освяченого села Шабельники Золотоніського повіту Полтавської губернії за 1814 рік. URL: <https://cutt.ly/5wIKaSjW> (дата звернення: 11.11.2023).

4. Державний архів Полтавської області. Фонд № 706. Опис № 4. Справа № 300. Клірова відомість церкви Святого Сави Освяченого села Шабельники Золотоніського повіту Полтавської губернії за 1847 рік. URL: <https://cutt.ly/awIKaKtG> (дата звернення: 11.11.2023).
5. Макарчук Н. Шабельники: від козацьких джерел і до сьогодення. Черкаси: Видавець Макарчук Н. П., 2013. 208 с.
6. Описи Київського намісництва 70-80-х років XVIII ст. Київ: Наукова думка, 1989. – 392 с.
7. Справочная клировая книга по Полтавской епархии на 1902 г. Полтава: 1902 г. 655 с. URL: <https://pravoslavnoe-duhovenstvo.ru/library/material/8877/> (дата звернення: 11.11.2023).

РОЛЬ ШКІЛЬНОГО КУРСУ «КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА» В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ТА ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

Яніна Камбалова

Духовно-моральне виховання українського молодого покоління є «органічною складовою української національної культури, що має конкретно-історичний зміст і форми прояву» [4, с. 5]. Зміст, форми і методи духовно-морального виховання школярів мають в своїй основі національне підґрунтя і допомагають вирішувати проблеми гармонійного розвитку українських здобувачів освіти в умовах становлення Нової української школи.

У ХХ ст. провідні ідеї духовно-морального виховання розвивали багато видатних українців: Г. Ващенко, М. Грушевський, О.Духнович, А. Макаренко, С.Миропольський, І. Огієнко, С. Русова, С.Сірополко, М. Стельмахович, В.Сухомлинський. Власні концепції гуманістично орієнтованого навчання, виховання і соціалізації особистості були розроблені такими видатними науковцями, як І. Бех, С. Гончаренко, Т. Завгородня, І. Зайченко, А. Кузьмінський, О. Онищенко, А. Петровський, В. Пилиповський, О. Пометун, Л. Пуховська, Т. Тхоржевська, Г. Філонов, Г. Шевченко та ін.

Відома українська дослідниця І. Сіданич називає духовно-моральне виховання дітей цілісною системою, що «поєднує засвоєння знань, необхідних для життєдіяльності, формування психологічної готовності до духовно-морального вдосконалення, набуття практичної компетенції, дотримання духовно-моральних норм і правил, виховання інтересу до саморозвитку і самовиховання» [4, с. 5].

Ще з 1991 р. після проголошення незалежності української держави почалося впровадження в освітнє середовище українських навчально-виховних закладів різних навчальних предметів духовно-морального спрямування. Одним з них є курс «Культура добросусідства».

Всі дисципліни духовно-морального спрямування за чинним Державним стандартом базової середньої освіти [1] відносяться до соціальної та здоров'язбережувальної галузі. Типова освітня програма для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти передбачає, що соціальна та здоров'язбережувальна